

О. П. Вербовенко

ОБҐРУНТУВАННЯ НЕОБХІДНОСТІ ВДОСКОНАЛЕННЯ МЕХАНІЗМУ ДЕРЖАВНОГО РЕГУЛЮВАННЯ ВІЙСЬКОВОЇ ОСВІТИ У ЗБРОЙНИХ СИЛАХ УКРАЇНИ

Розглянуто особливості державного регулювання військової освіти тактичної ланки управління Збройних Сил України в умовах загострення воєнно-політичної обстановки. Розкрито нормативно-правове забезпечення реалізації управлінських впливів на забезпечення якості військової освіти в Україні. Проведено аналіз останніх досліджень і публікацій у специфічній сфері дослідження.

Визначено основні напрями формування і забезпечення реалізації політики з питань військової освіти, які розглядаються в контексті розмежування повноважень Департаменту військової освіти і науки Міністерства оборони України та Центрального управління військової освіти Генерального штабу Збройних Сил України.

Обґрунтовано потребу у пошуку нових, дисипативних механізмів, які спроможні забезпечити синергетичний ефект у процесі реалізації державного регулювання підготовки військових фахівців для потреб Збройних Сил України.

Ключові слова: механізми державного регулювання; система військової освіти; загрози національній безпеці; менеджмент та управління освітніми процесами.

Постановка проблеми. Всеохоплююча оборона України, реалізація стратегічного курсу України на набуття повноправного членства в Організації Північноатлантичного договору, суттєва активізація реформ, які необхідно впровадити для досягнення відповідності критеріям членства у НАТО, потребують досягнення у максимально стислі строки достатньої взаємосумісності та координації спроможностей складових сил оборони (СО) України.

Наявна потреба у досягненні високого рівня операційної сумісності, міжвідомчої взаємодії та координації дій під час планування і проведення спільних операцій за стандартами та процедурами НАТО, комплектування вмотивованим, професійним й освіченим особовим складом, поступовий перехід до професійної армії зумовлюють необхідність у науковому пошуку та застосуванні нових, науково обґрунтованих підходів до формування структури системи військової освіти, змісту навчання, пошуку механізмів державного регулювання військової освіти у Збройних Силах України (ЗСУ).

Кабінетом Міністрів України 30.12.2022 р. було внесено зміни до Постанови Кабміну України від 15.12.1997 р. № 1410 «Про створення єдиної системи військової освіти» [1]. У результаті було затверджено Концепцію трансформації системи військової освіти, в якій окреслено наявні проблеми, основні завдання та структуру системи військової освіти, передбачено реалізацію вичерпного переліку завдань і заходів на період до 2032 р. та заходи контролю за їх виконанням.

Прийняття цієї Постанови є продовженням системної роботи щодо імплементації стандартів НАТО у національне законодавство та нормативно-правові акти для забезпечення якісної трансформації системи військової освіти, досягнення відповідності критеріям повноправного членства в Організації Північноатлантичного договору, що зумовлює потребу у розвитку відповідного державного регулювання.

Разом із тим США та інші країни-партнери дуже ретельно вивчають досвід реального поля бою, часто просто шляхом перенесення тих самих умов на учбові полігони [2, 3]. Цей процес триває постійно. Військові процеси, що відбуваються сьогодні на фронтах в Україні, змушують американську армію переосмислювати поточну реальність. Зазначене підтверджує факт унікальності досвіду, якого набувають Збройні Сили України, та виявляє потребу у гнучкій зміні підготовки військових фахівців з урахуванням умов нового театру воєнних дій та дій противника, які постійно біфуркують, і спонукає робити свої висновки на підґрунті проведення наукових досліджень.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Аналізу сучасного менеджменту у воєнній сфері діяльності приділено увагу у великій кількості наукових праць. Так, у монографії [4] розкрито підходи до вдосконалення оборонного менеджменту та шляхи наближення його до стандартів НАТО, обґрунтовано методичні та практичні рекомендації. Концептуальні погляди на тенденції та перспективи розвитку професійної військової освіти з урахуванням досвіду провідних країн-членів НАТО викладено у монографії [5]. У ній головну увагу сконцентровано на питанні формування політики військової освіти у контексті аналізу сучасного глобального середовища безпеки, завдань сектору безпеки і оборони України. У монографії [6] розроблено методологічний інструментарій

забезпечення воєнної безпеки на засадах використання військових і невійськових сил та засобів сектору безпеки і оборони.

Проте питання пошуку інструментальних засобів управлінського впливу на суб'єкти забезпечення ефективної підготовки військових фахівців, державного регулювання військової освіти у ЗСУ на засадах прогнозування загроз воєнного характеру національній безпеці України та потреб щодо їх нейтралізації у відомій літературі не розкрито.

Мета статті – обґрунтування необхідності розроблення інструментальних засобів, використання яких дає можливість удосконалити механізм державного регулювання військовою освітою тактичної ланки управління Збройних Сил України в умовах загострення воєнно-політичної обстановки.

Виклад основного матеріалу. Законом України «Про національну безпеку України» та Стратегією національної безпеки України визначено основні завдання складових сектору безпеки і оборони України (СБОУ) у сферах оборони і забезпечення безпеки держави. Аналізуючи зазначені та деякі інші нормативні документи, можна зробити висновок, що сили безпеки і оборони мають бути здатними до ведення бойових дій різної інтенсивності та масштабів, ефективно протидіяти противнику на (в) усіх просторових та інших площинах (наприклад, кіберпросторі). Водночас обмеженість держави у ресурсах обумовлює необхідність раціонального використання наявних СО та відповідного визначення їм завдань, організації управління ними і достатнього ресурсного, інформаційно-аналітичного, правового та інших видів забезпечення.

У контексті зазначеного доцільно погодитися з авторами праці [4], які запропонували використання інтегрованого потенціалу протидії загрозам воєнного характеру, – сформований раціональний склад сил і засобів СБОУ та визначені їх необхідні спроможності, реалізацію яких планується здійснити за єдиним замислом для деескалації виявлених (прогнозованих) загроз воєнного характеру у межах виділених державою та недержавними організаціями ресурсів.

З огляду на сферу дослідження є потреба у декларуванні відомого факту, що військова освіта – це основа для формування людського потенціалу, який, зі свого боку, є складовою інтегрованого потенціалу протидії загрозам воєнного характеру.

Наявна об'єктивна потреба у забезпеченні готовності СО до надання відсічі збройній агресії проти України обумовила необхідність виконання завдань щодо пошуку нових, дисипативних механізмів, які спроможні забезпечити синергетичний ефект у процесі реалізації державного регулювання підготовки військових фахівців для потреб ЗСУ.

Механізми реалізації менеджменту та управління освітніми процесами у воєнній сфері, що базувалися в основному на використанні емпіричних даних, уже не відповідають вимогам сьогодення. Використання противником гібридних способів ведення війни, динамізм у зміні тактики ведення війни, відсутність прикладів, відомих аналогів стали поштовхом для пошуку нових, науково обґрунтованих концепцій, реалізація яких ґрунтується на адаптації системи військової освіти до прогнозованих потреб, що гарантовано забезпечать ефективну протидію (нейтралізацію) загрозам національній безпеці України.

У контексті зазначеного, аналізуючи наявні підходи до реалізації менеджменту щодо планувальних заходів, доцільно звернути увагу (як ілюстративний приклад) на загальний алгоритм оборонного менеджменту та оборонного планування [5]. Запропонований порядок реалізації алгоритму загалом розкриває сутність досягнення специфічних цілей моделювання, а саме це:

- оцінювання середовища безпеки держави;
- визначення ресурсних потреб сил оборони;
- оцінювання ризиків;
- формування перспективної моделі структури сил оборони ЗСУ;
- розроблення програмних документів;
- реалізація моніторингу та контролю (оцінювання ефективності рішень);
- реалізація коригувальних заходів;
- розроблення концептуальних (доктринальних), програмних та бюджетних документів.

Доцільно зазначити, що один із основних етапів під час реалізації запропонованого алгоритму – це організація та забезпечення кадрами. Саме це є одним із ключових факторів для досягнення заданих значень показників ефективності реалізації, наприклад, оборонного планування.

Логічно зробити висновок, що реалізація процесу організації та забезпечення кадрами має пряму залежність від визначення цілей діяльності організації на найближчу та віддалену перспективи через оцінювання її спроможності та забезпечення необхідними ресурсами, у тому числі й кадровим потенціалом.

Зі свого боку, якість процесу організації кадрового забезпечення має залежність від якості реалізації процесів відбору, навчання та розвитку персоналу, його мотивації, розвитку лідерських

якостей та їх коригування на шляху до досягнення визначеної мети, комплектації з урахуванням результатів прогнозування перспектив забезпечення ефективної діяльності СО та прогнозування кадрових потреб для реалізації протидії (нейтралізації) загрозам національній безпеці України.

Для розкриття фізичної сутності механізму державного регулювання військової освіти доцільно зауважити, що він реалізується на засадах функціонального (управлінського) впливу на організаційну систему, що забезпечує певний стан її структури (переведення в інший стан) відповідно до об'єктивних потреб (закономірностей) забезпечення ефективної підготовки військових фахівців з урахуванням прогнозованих загроз національній безпеці України. У зв'язку з цим є потреба у розробленні відповідних вимірних інструментальних засобів та методичного апарату, використання якого дає можливість ефективно реалізовувати державне регулювання військової освіти у Збройних Силах України.

Водночас першим реалізованим кроком на шляху формування (удосконалення існуючого) механізму державного регулювання військової освіти став розподіл основних повноважень між органами управління: Міністерством оборони України (Міноборони), Генеральним штабом Збройних Сил України (ГШ ЗСУ) та органами військового управління (ОВУ), яким підпорядковані вищі військові навчальні заклади (ВВНЗ) та військові навчальні підрозділи закладів вищої освіти (ВНП ЗВО) [7].

Так, відповідно до чинного законодавства Міноборони України формує державну політику з питань освіти у війсьній сфері, розробляє законодавчі акти з питань військової освіти.

Генеральний штаб ЗСУ є головним органом військового управління, координації і контролю за виконанням завдань у Збройних Силах України з питань освіти у війсьній сфері, здійснює аналіз та контроль рівня підготовки військових фахівців.

Безпосереднє керівництво підпорядкованими ВВНЗ та ВНП ЗВО, організацію і всебічне забезпечення якісної підготовки військових фахівців здійснюють органи військового управління, яким підпорядковані ВВНЗ та ВНП ЗВО.

У структурі ГШ ЗСУ для збалансованості системи управління військовою освітою та оперативності прийняття управлінських рішень, реалізації управлінських впливів на об'єкти управління та ефективного досягнення поставлених цілей створено Центральне управління військової освіти. Серед основних його завдань є такі: своєчасне приведення змісту навчання відповідно до сучасних потреб військ (внесення змін у навчальні плани та програми) і необхідності формування нових професійних компетентностей офіцерів та координація діяльності щодо фінансування і забезпечення необхідними озброєнням і військовою технікою (ОВТ) та матеріальними засобами для навчання.

Основні напрями формування і забезпечення реалізації політики з питань військової освіти доцільно розглядати в контексті розмежування повноважень Департаменту військової освіти і науки Міністерства оборони України (ДВОН) та Центрального управління військової освіти Генерального штабу Збройних Сил України (ЦУВО), що подано у табл. 1.

Таблиця 1 – Зведена таблиця основних повноважень Департаменту військової освіти і науки Міністерства оборони України та Центрального управління військової освіти Генерального штабу Збройних Сил України і результатів їхньої співпраці

№ пор.	ДВОН	ЦУВО	Результат
1	Здійснює підготовку пропозицій щодо визначення обсягів державного замовлення на підготовку військових фахівців, науково-педагогічних і наукових працівників, підвищення кваліфікації та перепідготовку персоналу для потреб Міноборони, ЗСУ, Держспецтранспорту з урахуванням потреб складових сил оборони	Організовує роботу щодо визначення потреби у підготовці військових фахівців з вищою освітою за всіма рівнями військової освіти для комплектування посад офіцерського складу. Організовує роботу щодо розроблення (уточнення) переліку спеціалізацій для визначення потреби на підготовку військових фахівців ЗСУ з вищою освітою. Розробляє проект переліку замовників на підготовку військових фахівців з вищою освітою на всіх рівнях військової освіти у ВВНЗ та ВНП ЗВО	Потреби у підготовці військових фахівців з вищою освітою стратегічного, оперативного та тактичного рівнів військової освіти. Затверджені наказом ГШ ЗСУ перелік спеціальностей та відповідний перелік замовників

Продовження таблиці 1

№ пор.	ДВОН	ЦУВО	Результат
2	<p>Сприяння та участь у проведенні ліцензування освітньої діяльності, що провадиться ВВНЗ, ВНП ЗВО, закладами фахової передвищої військової освіти (ЗФПВО), національними університетами (НУ).</p> <p>Здійснення спільно з Міноборони та Національним агентством із забезпечення якості вищої освіти контролю за дотриманням вимог щодо якості підготовки військових фахівців, ліцеїстів військових ліцеїв (ВЛ) та ліцеїв з посиленою військово-фізичною підготовкою</p>	<p>Забезпечує взаємодію структурних підрозділів ГШ з іншими ОВУ та замовниками з питань організації та забезпечення якісної підготовки військових фахівців у ВВНЗ та ВНП ЗВО.</p> <p>Аналізує відповідність виконання ліцензійних умов провадження освітньої діяльності у ВВНЗ та ВНП ЗВО щодо кадрового та технологічного забезпечення.</p> <p>Організовує перегляд, внесення змін та уточнень в освітні програми підготовки військових фахівців відповідно до завдань та перспектив розвитку ЗСУ, аналізу бойового досвіду та службової діяльності випускників.</p> <p>Упровадження в освітній процес та підготовку військових фахівців у ВВНЗ та ВНП ЗВО міжнародних стандартів та процедур, прийнятих у державах-членах НАТО.</p> <p>Установлення особливих вимог до підготовки науково-педагогічних і наукових працівників в ад'юнктурі (аспірантурі) та докторантурі ВВНЗ, ВНП ЗВО, НУ</p>	<p>План відбору кандидатів для вступу до ад'юнктури і докторантури ВВНЗ, ВНП ЗВО та НУ.</p> <p>Узгодження освітньо-наукових програм підготовки здобувачів вищої освіти ступеня доктора філософії.</p> <p>Аналіз актуальності та відповідності потребам військ тематик дисертаційних досліджень для здобувачів вищої освіти ступеня доктора філософії та наукового ступеня доктора наук з урахуванням досвіду застосування та перспектив розвитку ЗСУ</p>
3	<p>Визначення у межах повноважень, передбачених законом, порядку та особливих вимог щодо практичної підготовки, перепідготовки, підвищення кваліфікації військових фахівців, зокрема іноземних, а також разом з Міноборони – порядку підготовки громадян України за програмою підготовки офіцерів запасу.</p> <p>Визначення порядку направлення на навчання, строків, послідовності та періодичності проведення підготовки (перепідготовки, підвищення кваліфікації) осіб офіцерського складу</p>	<p>Супроводження розроблення (коригування) і погодження освітніх програм курсів професійної військової освіти на всіх рівнях військової освіти та навчальних план-програм курсів підвищення кваліфікації у ВВНЗ та ВНП ЗВО.</p> <p>Супроводження підготовки військових фахівців для доукомплектування і покриття втрат ЗСУ особами офіцерського складу в особливий період.</p> <p>Контроль за проведенням навчальних зборів [практичних занять на базі військових частин (установ) ЗСУ] з громадянами України, які проходять підготовку за програмою підготовки офіцерів запасу</p>	<p>Погодження освітніх програм курсів професійної військової освіти на всіх рівнях військової освіти та навчальних план-програм курсів підвищення кваліфікації у ВВНЗ та ВНП ЗВО</p>
4	<p>Установлення особливих вимог до ВВНЗ, ВНП ЗВО, ЗФПВО, ВЛ та НУ, які належать до сфери управління Міноборони.</p> <p>Розроблення положення про ЗФПВО, погодження статутів ВВНЗ, ЗФПВО та ВЛ, які належать до сфери управління Міноборони, положень про військові навчальні підрозділи закладів вищої освіти</p>	<p>Опрацювання пропозицій щодо створення, реорганізації та ліквідації ВВНЗ та ВНП ЗВО, визначення організаційно-штатних структур ВВНЗ та ВНП ЗВО, що належать до сфери управління ЗСУ.</p> <p>Подання на затвердження начальнику ГШ ЗСУ планів проведення військового (флотського) стажування (практик) курсантів (студентів).</p> <p>У встановленому порядку погодження статутів (положень) ВВНЗ та ВНП ЗВО</p>	<p>Внесення змін в організаційно-штатні структури ВВНЗ та ВНП ЗВО, що належать до сфери управління ЗСУ (реорганізація, ліквідація ВВНЗ та ВНП ЗВО).</p> <p>Контроль за військовим (флотським) стажуванням (практиками) курсантів (студентів)</p>

Отже, подана у табл. 1 інформація дає змогу розкрити квінтесенцію повноважень основних органів державного регулювання військової освіти у Збройних Силах України.

Разом із тим під час проведення неодноразових нарад керівного складу ДВОН МОУ, ЦУВО ГШ ЗСУ та ВВНЗ, ВВП (ЗВО) під керівництвом Першого заступника Міністра оборони України у 2023 р. були прийняті протокольні рішення, в яких акцентовано увагу на проблемних питаннях щодо вивчення і впровадження в освітній процес бойового досвіду, організації укомплектування (з урахуванням оперативної обстановки) об'єктів підготовки необхідними зразками ОВТ, запровадження участі у проведенні підготовки військових фахівців замовників навчання, передбачення введення до штату посад інструкторів тощо.

Необхідність вирішення окреслених та деяких інших питань зумовлює об'єктивну потребу розроблення інструментальних засобів, використання яких дає можливість формувати механізм державного регулювання військовою освітою тактичної ланки управління Збройних Сил України в умовах загострення воєнно-політичної обстановки. Квінтесенцією зазначених механізмів може бути методичне забезпечення для визначення завдань складовим системи військової освіти, вихідних даних для формування інтегрованого потенціалу системи ВВНЗ та ВВП ЗВО щодо забезпечення якісної підготовки військових фахівців, обґрунтування відповідних рекомендацій з урахуванням потреб щодо протидії (нейтралізації) виявленим (прогнозованим) загрозам воєнного характеру.

Висновки

Таким чином, з огляду на трансформацію військової освіти, яка здійснюється відповідно до Концепції трансформації системи військової освіти, що затверджена Постановою Кабінету Міністрів України, Матриці основних спроможностей сил оборони, визначеної Стратегічним оборонним бюлетенем України, який затверджений Указом Президента України [9], Порядку організації та здійснення оборонного планування у Міністерстві оборони України, Збройних Силах України та інших складових сил оборони, що затверджений наказом Міністерства оборони України [10], система військової освіти має такі функціональні складові: вища освіта, професійна військова освіта та підвищення кваліфікації.

Необхідність розроблення інструментальних засобів, використання яких дає можливість удосконалити механізм державного регулювання військовою освітою тактичної ланки управління Збройних Сил України в умовах загострення воєнно-політичної обстановки, обумовлена:

- нормативно-правовими документами стосовно організації військової освіти;
- досвідом російсько-української війни;
- відсутністю інструментальних засобів прогнозування потреб у вмотивованих, професійних й освічених військовослужбовцях для участі у заходах протидії (нейтралізації) виявленим (прогнозованим) загрозам національній безпеці України воєнного характеру.

У подальших дослідженнях доцільно звернути увагу на систематизацію набутого міжнародного досвіду щодо підготовки військовослужбовців, формування показників та критеріїв оцінювання якості їхньої підготовки.

Перелік джерел посилання

1. Про внесення змін до Постанови Кабінету Міністрів України від 15.12.1997 р. № 1410 «Про створення єдиної системи військової освіти» : Постанова Кабміну України від 30.12.2022 р. № 1490. URL: <http://surl.li/qklvo> (дата звернення: 21.12.2023).

2. Армія США робить свої висновки з поля бою в Україні: на чому сконцентрувались американські військові. URL: <http://surl.li/qklvy> (дата звернення: 21.12.2023).

3. Як піхота США готується воювати проти РФ: бронекулак, бої у траншеях, прив'язні дрони та нищівний артилерійський вогонь. URL: <http://surl.li/qklwg> (дата звернення: 21.12.2023).

4. Саганюк Ф. В., Устименко О. В., Мудрак Ю. М., Павленко В. І. Оборонний менеджмент: управління процесами : монографія. Київ : АртЕк, 2021. 324 с.

5. Професійна військова освіта в Україні у сучасному безпековому середовищі : монографія / за заг. ред. Д. Вітера та В. Телелима. Київ : НУОУ, 2021. 277 с.

6. Богданович В. Ю., Романченко І. С., Свида І. Ю., Сиротенко А. М. Методологія комплексного використання військових і невійськових сил та засобів сектору безпеки і оборони для протидії сучасним загрозам воєнній безпеці України : монографія. Львів : НАСВ, 2019. 268 с.

7. Деякі питання управління вищими військовими навчальними закладами, військовими навчальними підрозділами закладів вищої освіти, закладами фахової передвищої військової освіти та військовими ліцеями : наказ Міноборони України від 08.12.2021 р. № 370. URL: <http://surl.li/qklws> (дата звернення: 21.12.2023).

8. Протокол наради керівного складу системи військової освіти від 03.08.2023 р. (м. Івано-Франківськ) : затв. Першим заступником Міноборони України 11.08.2023 р. 10 с.

9. Про Стратегічний оборонний бюлетень України : Указ Президента України від 20.08.2021 р. № 473/2021.

10. Про затвердження Порядку організації та здійснення оборонного планування в Міністерстві оборони України, Збройних Силах України та інших складових сил оборони : наказ Міноборони України від 22.12.2020 р. № 484.

Стаття надійшла до редакції 18.01. 2024 р.

UDC 356.13:351.746.1:355.422

O. Verbovenko

SUBSTANTIATING OF THE NEED TO IMPROVE THE MECHANISM OF STATE REGULATION OF MILITARY EDUCATION IN THE ARMED FORCES OF UKRAINE

The experience of waging war with a powerful enemy state prompts corrections in system of state regulation of military education in the Armed Forces of Ukraine.

The article considers the features of the existing state regulation of military education tactical management links of the Armed Forces of Ukraine in conditions of aggravation military-political situation.

The article presents the main directions of formation and ensure implementation of policy enforcement on Military Education, which are considered in context separation of powers the Department of Military Education and Science the Ministry of Defense of Ukraine and the Central Directorate of Military Education of the the General Staff of of the Armed Forces of Ukraine.

The article reveals the need for to find new, dissipative mechanisms which are capable of providing synergistic effect in the process of implementation of state regulation training military specialists for the needs of the Armed Forces of Ukraine.

It is argued that the need to solve the problems outlined in the article identifies the need to develop tools, the use of which will provide an opportunity to form mechanism of state regulation of military tactical management links of the Armed Forces of Ukraine in the context of the aggravation of the military-political situation, and the quintessence of these mechanisms is methodological support to determine the tasks of the components of the military education system, input data for integrated potential generation military education systems regarding ensuring quality training of military specialists, substantiate appropriate recommendations taking into account the needs to counteract (neutralize) the identified (predicted) threats of military.

Keywords: *mechanisms of state regulation; military education system; threat to national security; management and management of educational processes.*

Вербовенко Олександр Павлович – начальник Центрального управління військової освіти
Генерального штабу Збройних Сил України
<https://orcid.org/0009-0004-5188-267X>